

Necdet Öztürk, *Selef ile Halef Gölgesinde Sultan II. Bayezid (1481-1512)*

İstanbul: Bilge Kültür-Sanat, 2023, 543 sayfa+EK-I
ISBN: 978-625-8274-45-5

ABDULLAH SAMİ SÜMER*

Elimizdeki eser XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan bir müverrihin XXI. yüzyılda kaleme aldığı Sultan II. Bayezid kroniğidir. Osmanlı kronikleri hususunda yaptığı önemli edisyon kritik yayınlarıyla ve böylece kaynak türüne hakimiyetiyle Necdet Öztürk, bu eserin özgünlüğünü de tam olarak yabancı ve yerli kaynakları kullanan önceki çalışmalardan farklılığı ile yani doğrudan ve temel anlamda devre ait olanlar başta olmak üzere kısıtlı tuttuğu kroniklere dayanmasıyla kazandığını ifade etmektedir. Bu anlamda kitap, hemen hepsi yayımlanmış “kütüphane kaynakları” kabilinden kroniklere istinat etmektedir ki yazar bu kaynakları da çalışmanın başında sıralamaktadır: Kemal, Âşıkpaşazâde, Neşrî, Oruç b. Âdil, Bihîştî Ahmed Sinan Çelebi, Rûhî Çelebi, İdrîs-i Bitlisî, Kemalpaşazâde, Hadîdî, Lutfi Paşa, Hoca Sâdeddin Efendi, Mustafa Âlî Efendi ve Solakzâde Mehmed Hemdemî'nin tevârihine ilaveten Anonim Tevârih, Haniwaldanus ile Zoras Anonimi, Sinoplu Safâyî, Pîrî Reis'in eserleri. Nihayetinde Öztürk, kitabın farklılığını da ele aldığı devri yoğunlukla bu kaynaklara dayanarak anlatmak olduğunu belirtirken bununla beraber eserin başarısı ve katkısını da kaynaklar arasındaki etkileşim ağını ortaya çıkartması olarak ifade etmektedir.

Giriş bölümünde II. Bayezid'in hayatı ve kişiliğinin ana hatlarını, yine ağırlığı kroniklere vererek ve ikincil çalışmalara çok az değinerek ele alan yazar hem eserin kapsam, düstur ve tercihlerini hem de konusunun tarih ve konuları bağlamındaki sınırlarını çizmektedir. Akabinde iki kitap olarak tertip ettiği eserin ilk kitabını siyasî ve askerî olaylar, ikincisini de kültür hayatı şeklinde sunmaktadır. Kitabın son sayfasında ise metin içerisinde herhangi bir gönderimde bulunulmayan küçük bir alıntı harita ek olarak yer almaktadır.

* Arş.Gör., Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü / Research Assistant, Hitit University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Çorum, Türkiye.
ORCID: 0000-0002-0580-0117 e-posta: abdullahsamisumer@hitit.edu.tr

DOI: 10.26570/isad.1457729 • Geliş/Received 23.03.2024 • Kabul/Accepted 10.05.2024
Atf/Citation Sümer, Abdullah Sami, "Necdet Öztürk, Selef ile Halef Gölgesinde Sultan II. Bayezid { 1481-1512}", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 52 (2024): 135-139.

Eser, birinci ve ikinci kitap üst başlıkları altında mevzulara bölünmektedir. İlk kitabın seksen dört mevzu şeklinde düzenlenen alt başlıkları, kronolojik biçimde olay akışı verirken bazı olayların arka planını da verebilmek ve okurun meseleye yaklaşımında etraflı bir konum sağlayabilmek için tarihte daha geriye de gidebilmektedir. Kronolojik ilerleyen söz konusu mevzu başlıkları vaka ve yıl ifadeleri de taşımaktadır. Bu anlamda ilgili mevzular altında; giriş bölümünde isim, muhteva ve kullanım yöntemleri paylaşılan kroniklerden doğrudan alıntılar şeklinde inşa edilen metin anlatısında, alıntı ve yazarın inisiyatifleri çok yoğun bir geçişlilik arz etmektedir. Bu tertip esnasında kaynak anlatılarını doğrudan ve dolaylı olarak sıralayan yazar, nihai bir kanaatte bulunmaktan da sıklıkla kaçınmaktadır. Vakalar hususunda söz konusu tutumun bir tercih olduğu belli olmakla beraber bu yaklaşımın bir tarihçinin temel kaynak türlerinden olan kroniklerle girdiği ilişki formu için örnek olarak da değerlendirilmesi mümkündür. Öztürk metin boyunca aslında tekil anlamda bir metni yayına hazırlarken yaptığı edisyon kritik tutumunu bu sefer metinler arasında ifa ederek tutarlı ve akıcı bir anlatı oluşturmaya çalışmaktadır.

Nitekim bazı noktalarda vakanın aslına ulaşmanın zorluğunu ifade ederek hiçbir yorum yapmamasının da ötesinde, kendi arasında da farklılık arzeden anlatıları sadece sıralamakla yetinmektedir (bk. s. 285). Bu hususi örnekte yazarın, birbirine uyuşmayan muhtelif anlatılar etrafındaki olaya yaklaşımla alakalı ifadesi dikkat çekicidir. Zira yazar burada söz konusu kaynaklar arası ihtilafın giderilerek bütünlüklü bir anlatı oluşturulmasının “hayal gücünün devreye sokulmasıyla mümkün” olacağını belirterek yazının “[kaynak anlatılarını] bir araya getirmeye gayret edenin metni” şeklinde vücuda geleceğini ifade eder. Burada tarihçilik usulü ile alakalı ilginç bir nokta vazedenden yazarın, tam da tarihçi ve kaynak ilişkisi hakkında bir kanaat serdettiği zannındayız ki modern tarihçilik usulleri çerçevesinde tartışılmaya muhtaçtır. Fakat eserin amacı çerçevesinde anlaşılabilir olan bu tutumla yazar metni, kronik anlatılarının inşa etmesini tercih etmektedir.

Söz konusu geçişli anlatı çerçevesinde yazarın alıntı yapmadığı kimi noktalarda bir kronik anlatısında rastlanacak ama modern tarihçinin metin kurgusu içinde göze bataabilecek “romantik” tasvirler ve sıfatlar, yazarın kendi ifadeleri olarak metinde yer bulmaktadır (mesela bk. s. 19, 23, 52, 78, 79, 81, 157, 256, 343, 453, 489). Bu anlamda metnin günümüzde yaşayan bir tarihçinin anlatısından, devrin kronik müverrihinin inşasına dönmesi gibi görülebilecek bu minvaldeki tercihler, esasında metnin kuvvet veya zayıflığı olarak bir noktada ağırlık kazanmamaktadır. Çalışmanın kapsam, ağırlık ve tutumundan hareketle bunun da bir yazar tercihi olarak okunabileceği, edebî bir anlatı ayrıntıları ile metnin, bu yazının ilk cümlesinde ifade ettiğimiz özgün konumuna atıflar olarak anlaşılabilirliğini düşünüyoruz.

Bununla beraber metinde sıklıkla tekrar eden ve ilk bakışta yadırganabilecek bir diğer tercih ise kaynak anlatılarındaki eksikliklerin yazar tarafından ifadesidir. Her ne kadar yazarın konumunu geri plana atması tercihini işaret etmiş olsak da kimi bahislerde Öztürk, ele aldığı kaynaklarda ne gibi ayrıntıların “olmadığını” sıralamaktadır (mesela bk. 15, 17, 52). Kimi çok ayrıntı kimi çok genel bu noksan bilgilerin ifadesi, negasyonun sonsuzluğa gidebileceğinden dolayı ilk bakışta anlamsız görünmesine rağmen, yazarın kaynak türü üzerindeki yetkinliği, bir defa daha bunun yine tarihçi ve tarih arasındaki ilişkiyi tersinden okumak için bir fırsat olarak kullanılacak bir tercih olduğunu düşündürmektedir. Nitekim yazar söz konusu “noksan” bilgileri rastgele paylaşmamakta, ele aldığı kaynakta “olabilecek” veya “muadil başka örneklerinde olan” bilgilerin muhatabındaki yokluğunu sıralamaktadır.

Ele aldığı devrin sonunda, söz konusu zaman aralığına ait önemli figürlerin hayat hikâyelerinin aktarılması şeklindeki bir *Künhü'l-ahbâr* tavrını takip ederek yazar, ikinci kitap kısmında yirmi vezir, altmış yedi âlim, otuz bir şeyh, kırk dört şair ve dokuz tarihçinin hayatına dair verileri yine mevzu ön başlığı ile paylaşır. İlk mevzu itibarıyla yine kronikleri takip ederek farklı kaynaklardan istifade eden yazar; âlim, şeyh ve şair mevzularındaki isimler için doğrudan ve sadece *Künhü'l-ahbâr*'ı kaynak almaktadır. Bu kitabın altıncı mevzusundan itibaren sosyal hayata dair anlatıları (evlilik, sünnet, av merasimleri, afetler, olağanüstü vakalar) sırayla başlıklandırılan yazar, sekizinci mevzu başlığını “Yayla Hayatı ve Yayla Diplomasisi” şeklinde atmaktadır. Yazarın devre dair önemli bir bulgusu şeklinde oluşan bu muhtasar fasılda, yine söz konusu temel kronikler etrafında II. Bayezid'in bulunduğu sekiz farklı yaylaya dair anlatılar bir araya getirilmekte ve sultanın bu mevkilerde devlet işlerini aktif yürüttüğü ifade edilerek, selef ve haleflerinden farklı olarak “aktif bir yayla diplomasisi” teşkilatlandırdığı öne sürülmektedir.

Eserin devri kronik tabanlı anlatmasının yanındaki bir diğer maksadının hasıl olduğu kısmı ise dokuz tarihçinin ele alındığı ikinci kitabın beşinci mevzusudur. Öztürk'ün daha önce ifade ettiğimiz “hayal gücü” ve “kaynakları terkip edenin metni” şeklindeki potansiyel bir metne dair eleştirisine karşın, bilhassa “Derviş Ahmed Âşıkî” alt başlığındaki hayalî tasviri (ve burada da yukarıda değindiğimiz kurgusal ifadelerin yoğunluğu) dikkat çekse de yazar, metne ve bilhassa ilk kitabın mevzularına dağılmış, kronikler arası etkileşim trafiğine dair kanaatlerini burada toparlamaktadır. XVI. yüzyıl müverrihinin XV. yüzyıl ile girdiği sorunlu atıf ilişkisini metnin arzetmeye çalıştığı esas argümanı olarak kabul edeceğimiz noktada yazar, hangi kronikler arasında yoğun bir alıntı trafiği olduğunu da bu fasılda yine örnekleriyle hulasa etmektedir.

Eserin bir sonuç faslının olmayışı ve işaret ettiğimiz üzere argüman sisteminin genel geçer akademik çalışmalardan daha naif ve tasvirî boyutta kalması, metin boyunca mevzular çerçevesinde tetkik edilen meseleler hakkında yazarın okurda nihai bir kanaat oluşmasına vesile olmadığı anlamına gelmez. Fakat bunlar çoğunlukla bağımsız vakalar düzleminden de birbirilerine eklenen bir üst anlatı ve argümana da evrilmez. Değindiği üzere yazarın hedeflediği ve inisiyatif olarak kanaatini vurguladığı en önemli ayrıntılar, kronikler arası bağlantılardır.

Eserin söz konusu kaynaklar arası irtibat bağı tetkiki, metnin hedef kitlesi hakkında net bir kanaat belirtmek için çetin bir dayanak arzeder. Nitekim metin boyunca doğrudan ve dolaylı alıntılarla bunlar arasında sıkı bir geçişlilik söz konusudur. Yazar buradaki engelleri gerekmedikçe tekrara düşmeyerek (tekraren aktarılan benzer ifadeleri altı çizili olarak paylaşarak) veya alıntıları sadece doğrudan yapmayıp dolaylı da yapmak suretiyle günümüz Türkçe'sine çekerek kolaylaştırmaya çalışmıştır. Günün sonunda alanı çalışan araştırmacılar için gayet kullanışlı ve etraflı bir metindir karşımızdaki. Fakat alana uzak gözler için söz konusu yoğunluk yer yer kafa karıştırıcı ve zorlayıcı da olabilecektir. Ama yazar hem tertip hem kullandığı dil hem de üslup itibarıyla bu metnin hazmını kolaylaştırmak için elinden geleni yaparak metnin hedeflediği okur kitlesini bir akademik metinde görölmesi kolay olmayacak bir gayretle katlamıştır.

Kitabın kullanılabilirliğini arttıracak önemli bir ayrıntı da içindekiler yahut en azından dizin kısmında, bilhassa ikinci kitap faslında yer alan isimlerin tek tek listelenmesi olacaktır. Nitekim ilk kitap için ikinciye göre daha hususi başlıklar taşıyan mevzuların verilerek kapsamı katlanmış olan içindekiler listesinde, ikinci kitabın söz konusu beş mevzusu çerçevesinde ve alt başlıklar halinde tetkik edilen 171 ismin kimler olduğuna yer verilmemiştir ki metne tekrar dönüldüğünde direkt ulaşım imkânı, en azından dizin düzeyinde sağlanabilecek bir ayrıntıdır. Fakat böyle bir tercihte bulunulmamıştır.

Buraya kadar ifade edilmeye çalışıldığı üzere Öztürk, bir modern kronik yazmıştır. Hususi olarak işçiliği çerçevesinde bu eser, "kronik" şeklinde tasvir edilirken, modern bir tarih çalışması olarak yetersiz bulunamaz. Lakin hem tertip olarak argüman şeklindeki özgün noktasını eserin biçimsel bir ağırlık noktasına yerleştirmemesi hem de tezin anlatılarda değil anlatıları sağlayan kaynaklar arasında oluşu metnin baştan beri ifade edilen şahsına münhasır tutumunu güçlendirmektedir. Bu noktada çalışmanın bir sonuç faslının olmayışı da önceki satırdaki faktörlere eklenerek eseri daha çok tasvirî bir çalışma hüviyetine bürüyebilir. Bununla beraber yazar çalışmasını, kaynaklar arası etkileşim haritasının çıkartılması üzerinde organize etmiştir. Bunu yaparken sadece kaynakların verilerini sunma şekilleri ve

sunduğu verileri tetkik edip, sonuç veya analiz sürecini değil, bütün verileri de metnine dahil ederek çalışmanın iki aşamalı bir tüketim sağlamasının yolunu açmıştır. Bu sayede hem alana uzak isimler metindeki alıntılardan ve verilerden istifade ederken hem de alana hâkim isimler, kaynakların trafiği ve etkileşim ağına bir yaklaşım tesis edebilmiş olacaktırdır.